

Mosås gamla bytomt

Arkeologisk utredning av fornlämning Mosjö 46:1, inom fastigheterna Mosås 14:1 och 14:2, Mosjö socken, Örebro kommun, Närke

Leif Karlenby & Anne Naumanen

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:39
ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1 OCH 2

Mosås gamla bytomt

Arkeologisk utredning av fornlämning Mosjö 46:1, inom fastigheterna
Mosås 14:1 och 14:2, Mosjö socken, Örebro kommun, Närke

Leif Karlenby & Anne Naumanen

Lst dnr 431-1720-2015

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:39

Författare Leif Karlenby och Anne Naumanen

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Vy över utredningsområdets sydvästra del.
Foto av Leif Karlenby.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_150001

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	7
Resultat	8
Ettapp 1.....	8
Ettapp 2.....	9
<i>Anläggningar</i>	9
Tolkning	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	12
Referenser	14
Administrativa uppgifter	15
Bilagor.....	16
Bilaga 1. Schakttabell	
Bilaga 2. Anläggningstabell	

Mosås gamla bytomt

Figur 1. Karta över trakten kring Mosås med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd ring.

Sammanfattning

Med anledning av avstyckning inom fastigheterna Mosås 14:1 och 14:2 fick Arkeologgruppen i Örebro AB i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk utredning. Området utgjordes i huvudsak av ängsmark och ingick, enligt äldre kartmaterial, i den sydligaste delen av Mosås äldre bytomt som finns belagd i skriftliga källor från 1300-talet (Fornsök). Inom utredningsytan på 13 000 kvadratmeter grävdes 27 schakt om sammanlagt 635 kvadratmeter.

Utredningen resulterade i stolphål, en härd, gropar och aktivitetsytor samt kulturlager av sentida karaktär. I områdets sydöstra del påträffades gropar med förmodad smidesslagg.

Inledning

Arkeologgruppen i Örebro AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheterna Mosås 14:1 och 14:2. Orsaken till ärendet var avstyckning av tomter för byggnation av privatbostäder. Platsen var belägen på den sydligaste delen av Mosås äldre bytomt, enligt Riksantikvarieämbetets fornminnesregister Mosås 46:1. Bytomten har en sträckning på 400x130 meter i nord-sydlig riktning, baserat på äldre kartmaterial. I närområdet och strax öster om den norra delen av bytomten finns en förhistorisk boplats registrerad under Mosjö 45:1. Avståndet mellan undersökningsområdet och den förhistoriska boplatsen Mosjö 45:1 är mindre än 100 meter. Utredningens syfte var att klargöra i vilken utsträckning det förekommer fornlämningar inom exploateringsområdet.

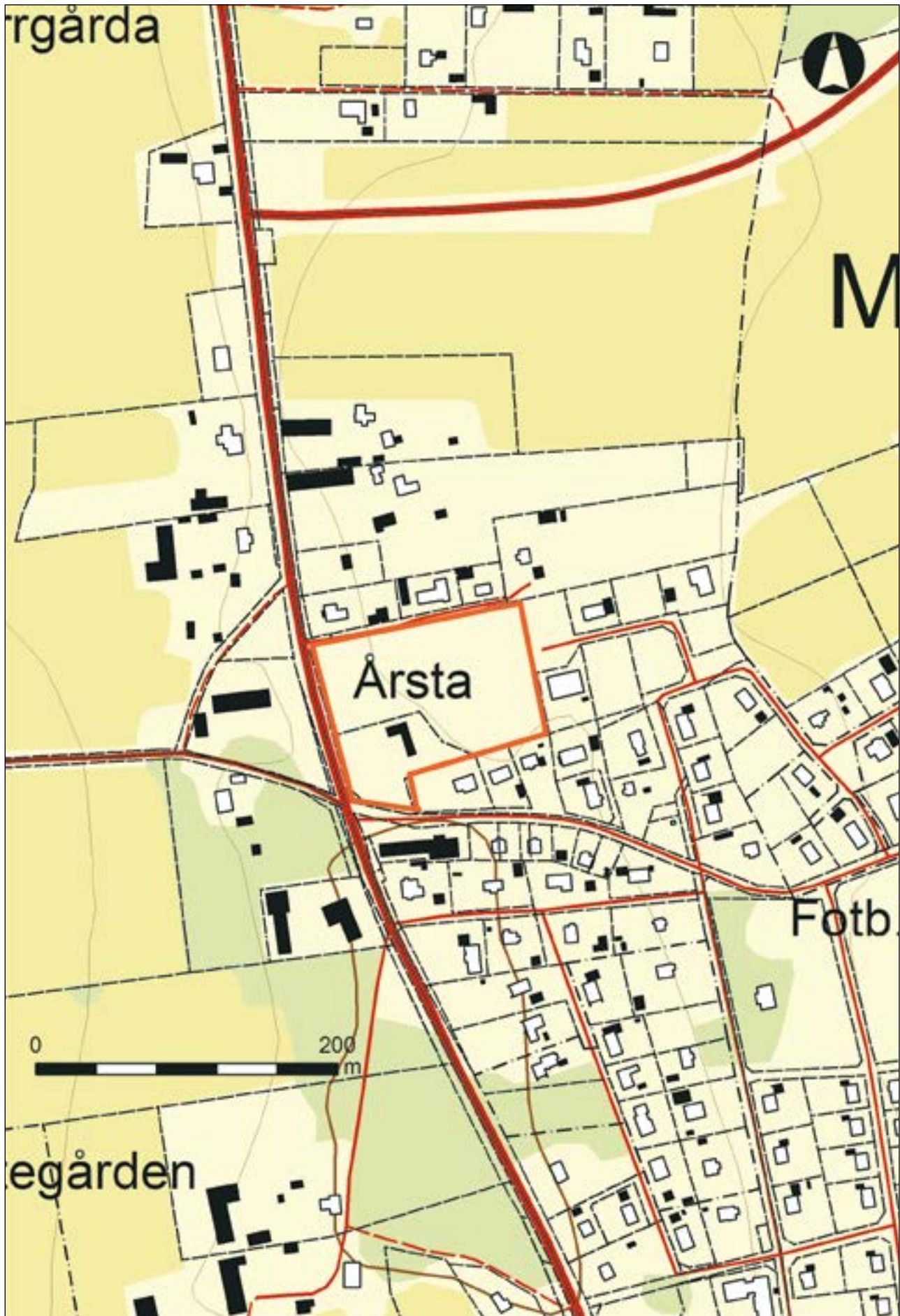
Undersökningsytan var 13 000 kvadratmeter stor och utgjordes i huvudsak av igenvuxen åkermark. Beslut i ärendet fattades av Länsstyrelsen i Örebro län (Dnr 431-1720-2015) daterat 2015-05-05. Arbetet utfördes 23–24 juni 2015.

Undersökningen bekostades av Roland Stunz, Nordansjö, Ervalla.

Bakgrund och kulturmiljö

Mosås samhälle tillhör Örebro kommun och ligger cirka tio kilometer söder om Örebro centrum. Beläget mitt på Närkeslätten består området mest av åkermark, spridda gårdar och ett villasamhälle. Mosås kyrka, med anor från tidig medeltid, är belägen mitt på den rullstensåsen som löper från Hallsberg genom Kumla och norrut mot Örebro. Höjden på åsen varierar mellan 45 och 50 meter över havet, vilket innebär att området varit tillgängligt för bebyggelse redan under mesolitisk tid.

I närområdet av fastigheterna Mosås 14:1 och 14:2 och strax öster om den norra delen av Mosås äldre bytomt finns en förhistorisk boplats registrerad under Mosjö 45:1. Andra fornlämningar i närområdet är

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med den omgivande fornlämningsbilden samt utredningsområdets yta markerat med rött. Skala 1:3 500.

gravfältet Mosjö 23:1, strax norr om undersökningsområdet och de stensättningsliknande lämningarna Mosjö 20:1 och 21:1 som ligger cirka 200 meter sydväst och söder om undersökningsytan (Fornsök).

Den östra delen av fastigheten Mosås 14:2 har tidigare varit föremål för en arkeologisk utredning utförd av Stiftelsen Kulturmiljövård i Mälardalen år 2007. Den utredningen visade att det på stora delar av ytan fanns ett 0,10–0,20 meter tjockt kulturlager. Det tolkades som rester efter aktiviteter som hör samman med den närliggande bytomten (Egebeck 2008). Inga av lämningarna kunde klart föras till förhistorisk tid och därmed utfördes inga ytterligare arkeologiska insatser.

Bytomten Mosjö 46:1 har varit aktuell för flera arkeologiska utredningar. I direkt anslutning till, och norr om, boplatsen Mosjö 45:1 påträffades kulturlager, förhistoriska anläggningar och fynd av bland annat flinta, kvarts och keramik. Baserat på keramiken har boplatsen bedömts innehålla lämningar från såväl neolitisk tid som järnålder (Fornsök). Även andra närliggande ytor har varit aktuella i tidigare utredningar, se rapport från Riksantikvarieämbetet UV Stockholm (Andersson 1993, 1995 och Bergh 1994).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra i vilken utsträckning som det förekom fornlämningar inom exploateringsområdet. Utredningens syfte var att ge fastighetsägaren och Länsstyrelsen ett bättre planeringsunderlag inför den fortsatta planeringen i området.

Metod och genomförande

Kart- och arkivstudierna omfattar en genomgång av relevant material i den omfattning som är nödvändig för att kunna uppfylla det ovan angivna syftet med utredningen. Genomgången har genomförts med hjälp av de digitala arkiven. Fornlämningarna i området har samlats in från Fornsök samt genom en kontroll av eventuella tidigare utredningar eller undersökningar i området i tidigare publicerade rapporter.

Det historiska kartmaterialet analyserades utifrån Lantmäteriets historiska kartmaterial på nätet som innefattar Rikets allmänna kartverk, Lantmäteristyrelsens kartarkiv samt Lantmäterimyndighetens kartarkiv. Resultaten av denna studie redovisas närmare under avsnittet *Tolkning*.

En sökning i Svenskt Diplomatarium på Riksarkivet har genomförts i syfte att spåra eventuella medeltida namnkopplingar. Statens Historiska Museums fynddatabas har använts i syfte att spåra eventuella arkeologiska lösfynd i området.

Då det aktuella området utgjordes av ängsmark och var förhållandevis begränsat ytmässigt, kom fältinventeringen i första hand att syfta till att lokalisera lämpliga ytor för utredningsgrävning.

Utredningsgrävningen genomfördes för att avgöra om det fanns lämningar under mark och för att fastställa karaktären på dessa lämningar

Av utredningsområdets yta om cirka 13 000 kvadratmeter undersöktes omkring fem procent, det vill säga 635 kvadratmeter. En grävmaskin, med skopbredd på 1,2 meter, grävde skiktvis ner till steril nivå. Där anläggningar eller lager påträffades, dokumenterades de skriftligt samt mättes in digitalt med RTK-GPS. Även schakten mättes in och beskrevs. Området fotograferades.

Figur 3. Vy över den sydvästra delen av utredningsområdet upp mot Kumlavägen. Foto från nordöst av Leif Karlenby.

Resultat

Ettapp 1

Bynamnet Mosås omnämns första gången i början av 1300-talet. Första gången det nämns med känt årtal är 1331 (Sofi: http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/_s1tx001/321210a1.htm). I ett brev utfärdad år 1331 i Mosås ger lagmannen i Närke, Ulf Gudmarsson tingsbevis på att abbedissan i Riseberga kloster köpt halva Skeppsta i Hackvads socken (SDHK-nr: 3786).

Fornsök och Statens historiska museums samlingar på nätet har visat att det finns både förhistoriska och historiska lämningar i området. Dels rör det sig om Mosås bytomt, dels om förhistoriska lämningar. Bland annat finns en stenåldersboplats strax norr om bytomten (Mosjö 45:1). I söder ligger ytterligare en stenåldersboplats vid Krutbruket. I området finns också gravar och gravfält från järnålder. Det medeltida belägget för Mosås kompletteras alltså med förhistoriska belägg, som visar att området varit bebott sedan lång tid, till och med från stenålder.

Resultaten av kartstudierna redovisas närmare under rubriken *Tolkning*, men här kan ändå kortfattat nämnas att den gård som var aktuell för nuvarande utredning, förefaller ha varit obebyggd åtminstone under 1800-talet. Nuvarande bebyggelse torde ha tillkommit vid förra sekelskiftet.

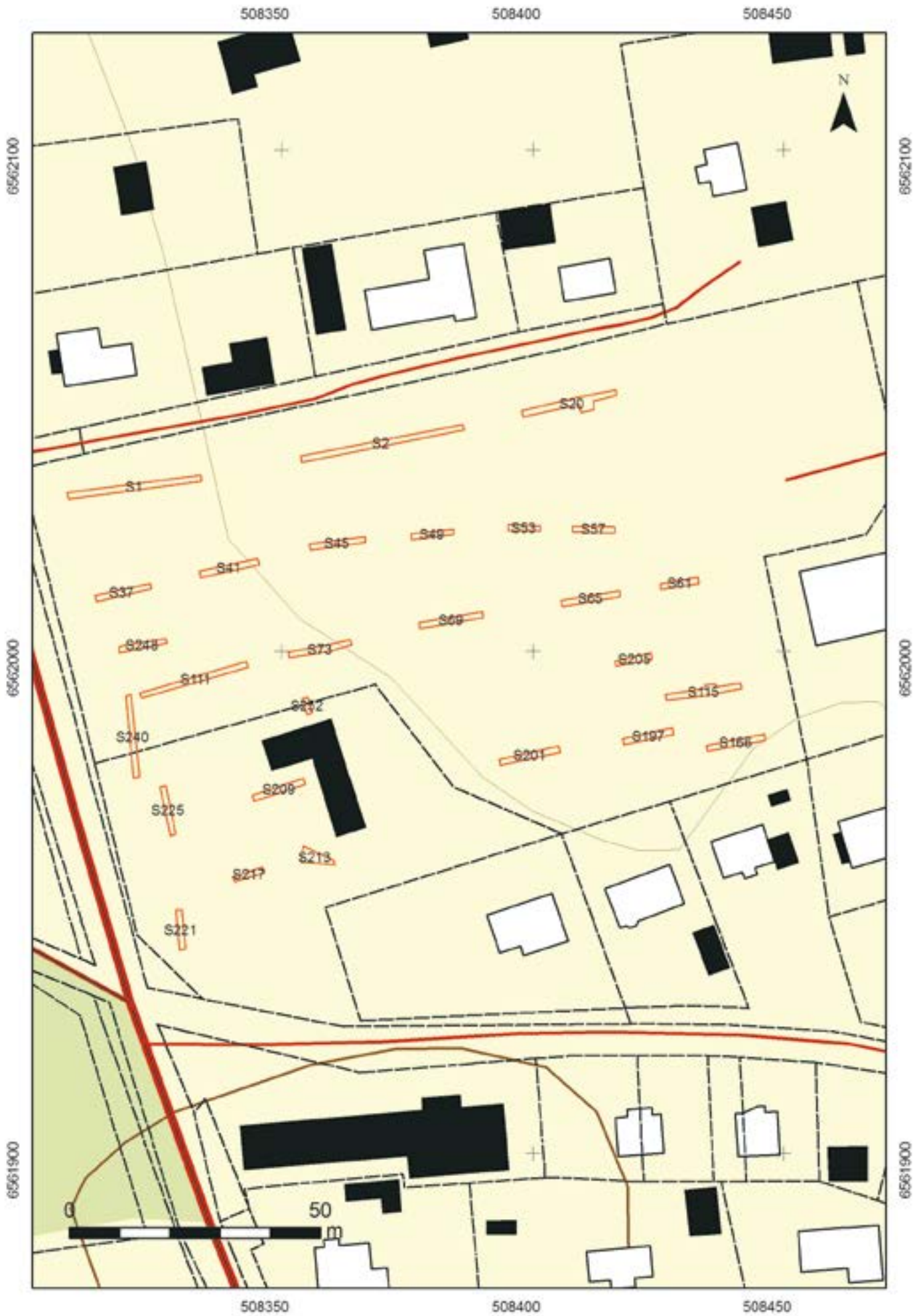
Etapp 2

Vid utredningen grävdes 27 stycken schakt om sammanlagt 360 löp-meter och 635 kvadratmeter. Schakten var mellan 4 och 37 meter långa och placerades utspritt över utredningsytan. I det nordöstra hörnet kunde inga schakt grävas då där var ett upplag för jord och stora stenblock, som placerats där i samband med byggnation av hus strax öster om utredningsområdet. Anläggningar i form av stolphål, en härd, gropar och kulturlager påträffades i schakten, dock endast i begränsad utsträckning.

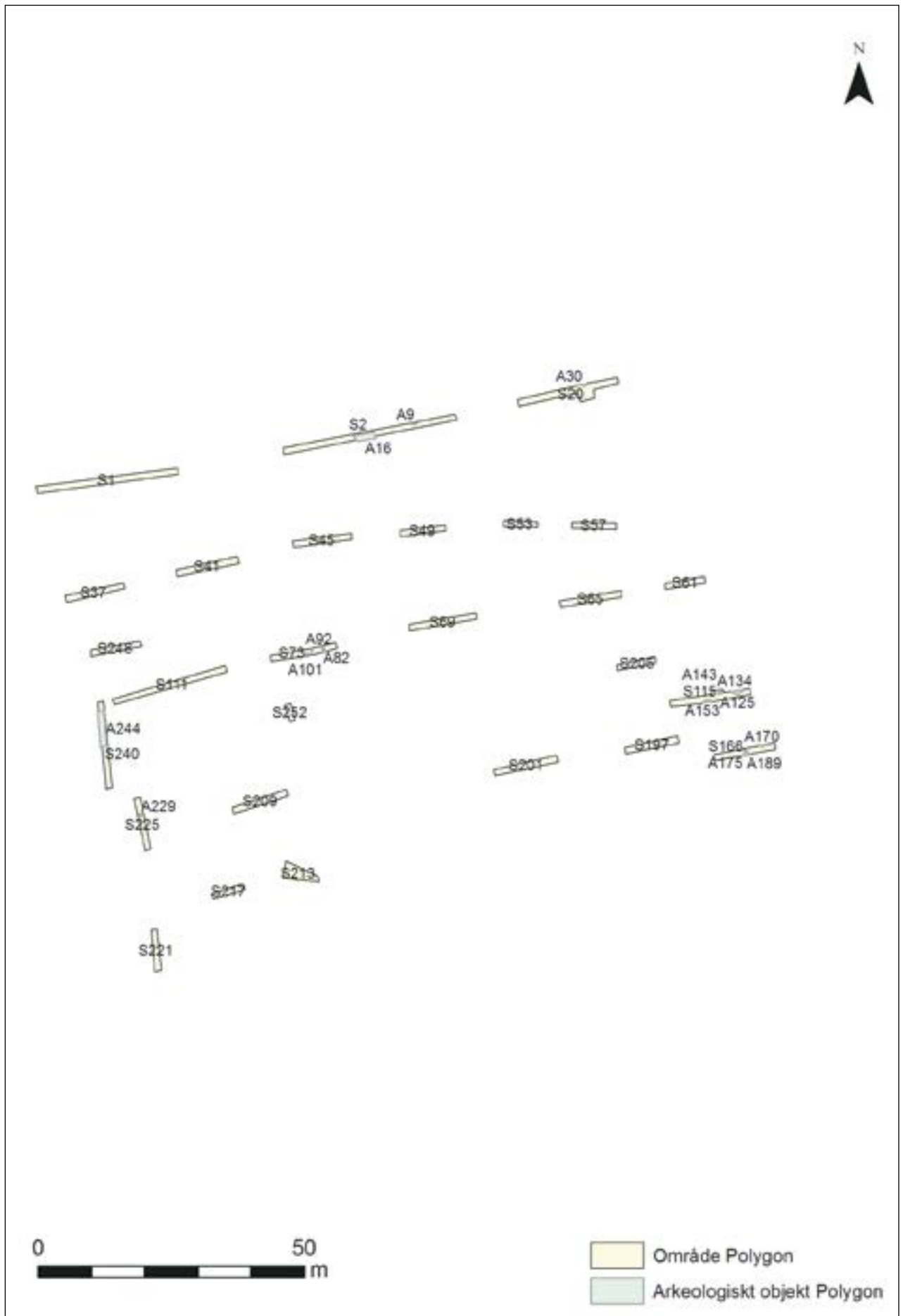
Det övre markskiktet bestod under grässvålen av sandig matjord som var 0,1–0,2 meter tjockt. Under matjorden kom sand.

Anläggningar

Schakt 1, 37, 41, 45, 49, 61, 69, 111, 197, 201, 205 och 248 innehöll inte några anläggningar eller lager (se bilaga 1). I schakt 2 påträffades ett stolphål med stenskonig (A9) samt en stensamling/nedgrävning (A16) och ett recent avloppsdike. I schakt 20 kom ett stolphål med stenskonig (A30) samt flera flacka matjordsfyllda gropar som troligen var stenlyft (mättes ej in). Schakt 53 innehöll två recenta gropar med innehåll av koben och tegelkross (mättes ej in). I schakt 57 fanns en recent grop som innehöll djurben och kotänder. Schakt 73 innehöll tre stolphål eller gropar (A82, A92, A101) där A82 var flack med en fyllning av matjord och tegel medan A92 och A101 hade en mörkare fyllning med kol och var djupare. I schakt 115 påträffades fyra anläggningar varav två mindre gropar med slagg och tegel (A125, A134), en större grop med enstaka inslag av tegel och ett lager med slagg, kol, bränd lera och rostiga järnföremål (F163, F164, F165). I schakt 166 påträffades tre gropar, varav en var stenfylld med sprängsten (A170) som troligen var recent. Groparna A175 och A189 i schakt 166 hade kulturpåverkad fyllning. Schakt 197 hade inga anläggningar men det fanns ett kol- och sotinslag i den västra änden av schaktet där en bit rödgods med piplera påträffades. Schakt 209, 213 och 217 hade ett sotigt och kolhaltigt modernt lager med "lagårdsbackefyllning". I schakt 225 kom en härd (A229) med skärvig sten och sot samt lite kol. Schakt 240 hade ett flammigt kollager (A244) med inslag av obrända ben. Fyllningen i schakt 252 bestod av recent skräp och var ett utfyllnadslager.

Figur 4. Schaktplan över schakten inom utredningsområdet. Skala 1:1 000.

Figur 5. Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:1 000.

Tolkning

Området har varit en del av Mosås äldre bytomt, men inga tydliga byggnadsytor gick att se. Några stolphål och en härd fanns, men inga av dessa kunde tydligt kopplas samman med varandra. Det gick inte heller att koppla anläggningarna till en eventuell bebyggelse knuten till bytomten. På de historiska kartorna har bebyggelse enbart markerats på enskifteskartan från 1842 (1) och häradsekonomiska kartan från 1864–67 (2). Där saknas bebyggelse på de aktuella gårdstomten. Om tomten varit bebyggd i ett tidigare skede går dock inte att med säkerhet utröna av de äldre kartorna från 1730 (3) och 1764 (4). Arkeologiskt påträffades inte något som antyder någon tidigare bebyggelse. Nuvarande byggnader har tillkommit först efter laga skiftet, förmodligen runt förra sekelskiftet.

Tolkningen är att platsen har utgjort en aktivitetsyta under historisk tid. Det kan främst ha varit hantverk, till exempel järnhantverk, som bedrivits på platsen i områdets sydöstra del med tanke på slaggen som påträffades. Under senare tid har ytan varit uppodlad vilket sannolikt har raderat eventuella spår av syllstenar och andra konstruktioner ovan mark.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Utredningens syfte var att klargöra i vilken utsträckning som det förekom fornlämningar inom exploateringsområdet. Utredningen resulterade i några få otydliga lämningar med ett fåtal fynd som visar på att området varit en aktivitetsyta i någon form i både historisk och modern tid, men som inte erbjuder mer av arkeologiskt intresse för framtida forskning. De fragmentariska fynden av slagg tyder på att det i området har legat en perifert placerad smedja inom aktuell gårdstomt.

Större delen av området saknade fornlämning, spåren av en förmodad smedja i det sydöstra hörnet är så pass skadade att det inte är troligt att de kan ge några ytterligare kunskaper.

Resultaten kan fungera som underlag i fortsatt besluts- och planeringsprocess. Arkeologgruppen anser att utredningen har motsvarat vad som föresattes i undersökningsplanen.

Figur 6. Vy över utredningsområdets sydöstra del där spåren av en eventuell smedja i form av slagg och kollager påträffades. Foto från nordväst av Leif Karlenby.

Referenser

Tryckta källor

- Andersson, S. 1993. *Mosås, arkeologisk utredning*.
Riksantikvarieämbetet UV Stockholm 1993:54.
- Andersson, S. 1995. *Transportstaden och del av Mosås*.
Riksantikvarieämbetet UV Stockholm 1995:60.
- Bergh, S., 1994. *Mosåsboplatsen*.
Riksantikvarieämbetet UV Stockholm 1994:32.
- Egebeck, A 2008. *Hästhage i Mosås*.
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen,
Rapport 2008:6. Västerås.

Otryckta källor

Historiska kartor Lantmäteriet

- (1) Enskifte, 1842. Mosjö socken, akt 18_MOS_24-25.
Lantmäteristyrelsens arkiv.
- (2) Häradsekonomiska kartan, 1864-67. Blad J112-65-14.
Rikets allmänna kartverks arkiv.
- (3) Geometrisk avmätning 1730. Mosjö sn, Mosås.
Lantmäteristyrelsens arkiv.
- (4) Storskifte på inägor, 1764. Mosjö sn, Mosås.
Lantmäteristyrelsens arkiv.

Svenskt Diplomatarium på Riksarkivet

(<http://sok.riksarkivet.se/sdhk>)

Fornsök

(<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>)

2015-09-02

Ortnamnsregistret, Institutet för språk och folkminnen

(http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/index)

Historiska museets samlingar på nätet

(<http://mis.historiska.se/mis/sok/start.asp>)

Administrativa uppgifter

Landskap: Närke
Län: Örebro län
Kommun: Örebro kommun
Socken: Mosjö socken
Fastighet: Mosås 14:1 och 14:2

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2015_26
Länsstyrelsens diarienummer: 431-1720-2015
Projektnr: 2015_26
Fornlämningsnr: Mosjö 46:1

Projektledning:
Leif Karlenby

Personal:
Ebba Knabe

Undersökningstid: 2015-06-23 till 2015-06-24

Exploateringsyta: 13 000 m²

Undersökt yta: 635 m², 360 löpmeter

Läge: 6562003,51

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	18x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar. I Ö:a änden sparsamma inslag av kol.
2	37x1,7	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Ett stenskott stolphål (A9), en stensamling/nedgrävning (A16) och ett avloppsdike (ej inmätt).
20	20x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Ett stolphål, stenskott (A30). Flera, flacka matjordsfyllda gropar (inmättes ej) förmodade stenlyft.
37	12x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar.
41	12x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar.
45	12x1,2	0,2	Sandig matjord över (i V) grusig sand övergående till mjäla. Inga anläggningar.
49	8x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar.
53	7x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Två recenta gropar (inmättes ej) En av dem innehöll ett revben av ko samt tegelfnas.
57	9x1,2	0,2-0,4	Sandig matjord över sand. En meter stor grop med djurben, bl.a. kotänder. Recent (inmättes ej).
61	9x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar.
65	13x1,2	0,3	Sandig matjord över sand. 2 meter stort område med sotig sand, kol och bränd lera. Inslag av koben (Recent inmättes ej).
69	19x1,2	0,3-0,4	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar.
73	15x1,2	0,4-0,5	Sandig och mycket myllig matjord över grusig sand och mjäla. Tre gropar eller stolphål (A82, A92, A101).

Schakt nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
111	24x1,2	0,3	Sandig jord över sand.
115	19x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Fyra anläggningar (A125, A134, A143, A153). Två gropar med slagg och tegel, en större grop med enstaka inslag av tegel. Ett lager med slagg och järnföremål.
166	13x1,2	0,3-0,4	Sandig matjord över sand. 3 anläggningar.
197	11x1,2	0,3	Sandig matjord över sand. Ingen anläggning, men sot och kolinslag i V:a änden. Fynd av rödgods m. piplera.
201	15x1,2	0,3-0,4	Mycket myllig matjord över sand. Inga anläggningar eller fynd.
205	9x1,2	0,2	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar.
209	13x1,2	0,3-0,4	Sotig och kolig "modern lagårdsbackefyllning" över sand och vattenledning.
213	7x1,2	0,3	Sotig och kolig "modern lagårdsbackefyllning" över sand, vattenledning.
217	9x1,2	0,3	Sotig och kolig "modern lagårdsbackefyllning" över sand, vattenledning.
221	9x1,2	0,3	Asfalt, grus och fyllnadslager över grusig sand. Infart?
225	7x1,2	0,2	Myllig matjord (0,1 meter tj.) över sand.
240	19x1,2	0,2-0,3	Matjord över grusig sand. Kollager i N delen.
248	10x1,2	0,2-0,3	Sandig matjord över sand. Inga anläggningar.
252	4x1,2	1	Skräp, skrot och utfyllnad.

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Storlek	Djup (m)	Beskrivning
9	Stolphål	0,6 meter i diam.	0,25	Stolphål, stenskott, delvis utanför schaktet. Tre skoningsstenar, 0,1-0,3 meter stora. Fyllning av humös kulturpåverkad sand.
16	Stensamling	4 meter bred		Stensamling förnims utanför schaktet i S och N, 4 meter brett i schaktets längd. Nedgrävning med 0,1-0,5 meter stora sten.
30	Stolphål	0,7 meter i diam.		Stenskott stolphål. Stor sten (>0,5 m) och några mindre (0,2 m). Tegel.
82	Stolphål?	0,5 meter i diam.	0,1	Fyllning gråbrun matjord. Plan botten. Innehöll en tegelbit.
92	Stolphål?	0,4 meter i diam.	0,3	Spetsig botten. Rikligt med kol, en bit bränd lera (magrad), en tegelbit (ytligt). Ev. stolphål.
101	Stolphål?	0,4 meter i diam.		Grävdes ej. Mörk fyllning med inslag av kol.
125	Grop	1,5 meter i diam.		Till största delen utanför schaktet. Fyllning av matjord, sand och mjåla. Fynd av mindre bitar tegel.
134	Grop	0,4 meter i diam.	0,2	Grop (avfallsgrop?). Innehöll rikligt med slagg (F165) och kol.
143	Grop	0,4 meter i diam.	0,2	Grop (avfallsgrop?). Innehöll slagg (F164) och rikligt med sekundärt bränt tegel.
153	Lager	1,2 meter i diam.		Lager, (1,2x0,5 m) huvuddelen utanför schaktet. Innehöll kol, slagg, bränd lera och två järnföremål (F163: järn, slagg).

A-nr	Typ	Storlek	Djup (m)	Beskrivning
170	Grop	0,8 meter i diam.		Stenfylld grop. Fortsatte utanför schaktet. Helt fylld med stora sprängsten (Recent?).
175	Grop	0,4 meter i diam.		Grop. Mörk k-jord.
189	Grop	1 meter i diam.		Grop (1x0,5 meter), huvudsakligen utanför schaktet. Mörk k-jord.
229	Hård	0,6 meter i diam.	0,2	Hård, stora skärviga stenar, sotig men ej mycket kol.
244	Lager	6,5x1,6 meter	0,05	Kollager, flammig. Förekomst av obrända ben.

